

Ради Безпеки ООН превентивна війна повинна вважатися злочином із відповідними правовими наслідками для її організаторів.

Тема даної наукової статті потребує подальшого змістовного дослідження, адже міжнародна ситуація розвивається достатньо активно, і песимістичні сценарії її розвитку стають все більше реалістичними, хоча і зберігається надія на мирне вирішення існуючих міждержавних конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтін А.М. Взаємовідносини Україна – НАТО на сучасному етапі [Електронний ресурс] / А.М. Бахтін // Науковий вісник Миколаївського державного ун-ту ім. В.О. Сухомлинського. – 2008. – № 21. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Ist/2008_21/Bahtin.pdf
2. Мотиль В.І. Гуманітарна інтервенція в міжнародному праві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 «міжнародне право» / В.І. Мотиль; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2006. – 20 с.
3. Мотиль В.І. Поняття гуманітарної інтервенції / В.І. Мотиль // Науковий Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія міжнародні відносини. – 2003. – № 12. – С. 29-37.

УДК 3.34.340

ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ У РОЗУМІННІ ПРАВОВОГО ПРАГМАТИЗМУ

Кравченко С.С., к.ю.н., доцент

Київський університет права НАН України

У статті аналізуються погляди філософів правового прагматизму на таке поняття, як „правова реальність”, а саме представників руху критики правових досліджень. Автор робить висновки щодо сприйняття представниками зазначеного руху проблеми дегуманізації права.

Ключові слова: дегуманізація, критика правових досліджень, правова реальність, правовий прагматизм.

Кравченко С.С. ПРАВОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ В ПОНИМАНИИ ПРАВОВОГО ПРАГМАТИЗМА / Киевский университет права НАН Украины, Украина

В статье анализируются взгляды философов правового прагматизма на такое понятие, как „правова реальность”, а именно представителей движения критики правовых исследований. Автор строит заключения относительно восприятия представителями указанного движения проблемы дегуманизации права.

Ключевые слова: дегуманизация, критика правовых исследований, правовая реальность, правовой прагматизм.

Kravchenko S.S. LEGAL REALITY IN LEGAL PRAGMATISM CONCEPTION / Kyiv university of Law The National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

This article is analysis of position American law pragmatism about „legal reality” and ideas of legal investigations criticism movement representatives. Author considers about legal investigations criticism movement representatives world-view.

Key words: dehumanization, legal investigations criticism, legal pragmatism, legal reality.

Аргумент невизначеності, обговорюваний представниками руху критики правових досліджень (далі – КПД), охоплює різні сфери правового дискурсу. Його критика іде набагато далі загальноприйнятої версії невизначеності, суть якої у тому, що правила закону самі по собі не приймають судових рішень. Аргумент невизначеності у міркуваннях КПД включає не тільки правила закону і не може бути переборений звертанням до більше авторитетних правових принципів. Вони стверджують, що ареал принципів сам по собі складається із суперечливих принципів і ідеалів, а позначки-принципи, за допомогою яких можна було б вирішити ці протиріччя, відсутні. Більша частина літератури КПД присвячений опису суперечливих принципів практично в кожній окремій підкатегорії, на які звичайно поділяються кодекси

закону. Ці окремі антиномії просто відображають більш глибокий рівень протиріч. Той самий корпус законів в однакових контекстах завжди може привести до протилежних результатів. КПД стверджують, що це відбувається тому, що закон споконвічно, по своїй суті, а не тільки у вживанні є невизначеним.

Це фундаментальне протиріччя було описано Д. Кеннеді на прикладі співвідношення індивідуальної волі і суспільної примусової дії. Індивідуальна воля одночасно залежить і не може бути сумісна із суспільною примусовою дією, необхідною для її досягнення. Тільки колективна чинність може зруйнувати відносини та інститути, які ця колективна чинність сама і установила. Примус індивіда групою, на думку Кеннеді, нерозривно пов'язаний зі звільненням цього ж індивіда. Універсальність таких фундаментальних протиріч проявляється незалежно від того, який тип правового стандарту розглядається, правило або принцип. Їх суперечливий зміст, наприклад, у випадку взаємовиключних принципів, що охоплюють як прихильність до автономії, так і прихильність до колективізму. Відсутність необхідної позначки-принципу, що дає підстави вирішити, яка із думок візьме гору над іншою, породжує непереборну невизначеність.

Звертання до принципів розкриває ще одну сферу, у якій невизначеність утрудняє можливість зробити правовий вибір. Правові ліберальні теорії значно применшили ступінь вербальної відкритості правових текстів, мова яких настільки податлива, що судді без праці насичують їх будь-яким необхідним ідеологічним контекстом [5, 768].

Критика КПД зачіпає також і таємничу, заплутану манеру правового аргументування, за допомогою якої судді приховують невизначеність вербального вираження закону. Для доказу можливості різної інтерпретації правових текстів КПД використовували прийом деконструкції, що підтверджує фундаментальну невизначеність і полісемію вербальних одиниць. Досліджуючи глибинні структури категорій і неясностей, схованих у правовій мові, вони намагалися скласти граматику і довідник, що розкриває способи їхнього маскування, вираження і застосування. Представники КПД висміювали вирішення правових конфліктів за допомогою маніпуляцій логічними абстракціями, типу «відповідний процес, справедлива ціна або цінність», у яких не враховувалися соціальні наслідки і називали його «словесною магією». Вони використовували метафору Ф. Коена, що вважав правові судження, складені з «слів, що вирішують правові конфлікти», ідентичними по статусу питанню – скільки ангелів може стояти на вістрі голки?

З погляду КПД ця невизначеність була результатом того, що ліберальна традиція намагалася і не змогла перебороти те, що Д. Кеннеді називав фундаментальним протиріччям соціального життя. У його трактуванні це протиріччя стосувалося взаємин у суспільстві – люди одночасно бояться і залежать один від одного. Аналітики КПД були не згодні із центральними темами ліберальної традиції, у яких виражався сумнів щодо зусиль уряду «творити добро» в суспільстві, не тільки із приводу концептуального змісту, що становить утримування поняття «добро» для суспільства, але і з тим, що головний акцент ліберали робили на поняття «страх». Згідно з КПД через те, що соціальне життя з необхідністю ставить людей у відносини залежності один від одного, закон не може і не виражає просто страх або острах іншого. Закон, замість цього, намагається виразити обидва аспекти цього фундаментального протиріччя. Саме ця обставина є причиною того, що наявні правові аргументи ведуть до радикально різних результатів.

Невизначеність і суперечливість закону є причиною того, що юристи не можуть угадати більш-менш упевнено, яке рішення винесуть судді не тільки при розгляді спірних справ. КПД звертається до тези «закон як ідеологія». Ця теза розглядається КПД у декількох версіях. По одній з них, що випробовує значний вплив марксистської соціальної думки, невизначеність закону фактично знімається завдяки політичним пристрастям судді. Передбачуваність їхніх рішень полегшується значною мірою тим, що як судді, так і адвокати належать до тому самому відносно вузького соціального класу, чії інтереси вони підтримують. Конспіративний відтінок цієї версії трохи зм'якшується в іншій, у якій закон визначається як форма ідеології. Відповідно до цієї версії, розробленої під впливом М. Фуко, невизначеність закону знімається тому, що на більш високому рівні абстракції сучасна культура включає якісь загальні ідеологічні концепції, завдяки яким радикальні протиріччя і спірні питання виключаються по визначенню.

Представники КПД вважають себе більше радикальними, ніж правові реалісти тому, що вони використовують аргумент невизначеності для критики самого поняття «верховенство закону».

Їхні міркування ґрунтуються на тезі демістифікації, тобто викритті ідеї про те, що судді можуть неупереджено і об'єктивно приймати судові рішення відповідно до певних критеріїв. З їхнього погляду, ця ідея маскує те, що відбувається в дійсності і служить насадженню ідеологічних преференцій однієї групи всьому суспільству. З погляду КПД ідеал «верховенство закону» виражає верховенство уряду, а не народу і просто маскує владу, одягаючи в одяги права. Завдяки маскуванню ціннісних преференцій, властивому судовому процесу, постановам суду надається вид необхідних результатів гри природних речей. Рішення і постанови суду, таким чином, не виглядають як результат вольових рішень, прийнятих тими, хто контролює політичну машину суспільства. Для КПД роль закону є маскою, що надає існуючим соціальним структурам вигляд легітимності і неминучості та працює на захист і збереження майнових інтересів наділених владою білих чоловіків [4, 3-4]. Цінність аргументу невизначеності складається в демістифікації, розкритті щирого стану суспільства, у якому соціальна структура, яка генерує правовою системою, є не втіленням справедливості, як це проголошується, а незаконною, нелегітимною ієрархією.

Значимість ідей КПД оцінюється по-різному. У них, з одного боку, не знаходять послідовної інтелектуальної теорії і визначають її як політичну позицію, прийняту різнорідною групою правових теоретиків і практиків з фундаментально різними, іноді суперечливими поглядами. З іншого стверджується, що в теоріях КПД міститься багато важливих ідей і підходів, які сукупно становлять нову концепцію юриспруденції.

Відсутність об'єднуючої теорії в русі КПД можна характеризувати як відмітну рису американської філософії і юриспруденції. У розвитку прагматизму, єдиної філософської традиції власне американського походження, як і в наступному русі правових реалістів, а також однодумців і прихильників руху КПД об'єднуючою рисою було загальне відчуття незадоволеності існуючим станом інтелектуального і соціального життя суспільства. Напрямок і зміст їхнього філософського шукання ґрунтувалися на аналізі необхідності зміни філософського осмислення і правового підходу до конкретних соціальних і правових проблем. Як і наприкінці ХІХ сторіччя, коли з'явилися перші, класичні теорії прагматизму, результати їх теоретичної і практичної діяльності виражали «стан розуму», за висловлюванням У. Джеймса. Під впливом постмодерністського стилю гуманітарних досліджень прихильники КПД не систематизують свої погляди. Вони воліють аналізувати окремі сфери систематизованих правових теорій, намагаючись показати на прикладах своєї діяльності текстову невизначеність і неясність, історичну випадковість і непередбаченість американського зводу законів.

Своїми виступами КПД привернули увагу до процесів функціонування правової системи США і показали безсумнівний зв'язок і взаємовплив політики та права. У їхніх публікаціях доводиться, що замість того, щоб ґрунтуватися на науковому, орієнтованому на результат відношення до правових питань відповідно до пріоритетів прагматизму, практика судочинства, відображає ідеологію політично домінуючої групи і у такий спосіб ущемляє права, пригноблює і гнітить підлеглих, маргінальні групи і меншості. Найважливіші результати діяльності КПД зосереджені в ініційованих ними дебатах про невизначеність закону. Однак, при всій його значимості, ці дискусії не дали очікуваного і бажаного результату. Моральні і духовні характеристики його наслідків Пітер Гейбел узагальнює в трьох проблемах:

- а) головна тема критики КПД – логічна невизначеність абстрактних понять, правових або будь-яких інших, – була розкрита на прикладі багатьох конкретних прикладів лінгвістичних деконструкцій і судових справ, але не одержала прагматично обґрунтованого завершення щодо можливих способів подолання пов'язаних із цією темою труднощів. У виступах КПД аргументований констатується, що закон не враховує моральних імперативів, що супроводжують застосування соціальної чинності, а визнані категорії моралі в співвідносних моральних цінностей, втілені в чинності закону і правових понять, проявляються в тому ступені, у який люди відчувають і розуміють бажання жити в кращому, більше відповідному моральним принципам світі. У кожному історичний період розвитку суспільство модифікує свої моральні принципи. Правові аргументи, які визначаються домінуючим моральним баченням світу, будуть зрозумілі, незалежно від їх абстрактно вираженого значення, і прийняті як відповідні і не суперечній моральній самооцінці існуючого у цей час національного світогляду. Рух КПД показав невідповідності і протиріччя між світоглядом соціально і духовно, що змінилося

суспільством, і законом, що в чинність своєї урегульованості неминуче відстає від новацій і змін у суспільній свідомості. З багатьох причин діяльність прихильників КПД і пафос їхніх протестів не зробив досить тривалого впливу на правове мислення США;

- б) незважаючи на те, що в основі аргументу невизначеності було природне прагнення визначити значення, мети і моральні ідеали більше удосконаленого світу, КПД не змогли передати моральне бачення того, як такий світ можна створити. Через це головна духовна риса КПД – образ сильного, трансформованого, соціально справедливого світу – пройшла непоміченої. Різкі критичні виступи КПД сприймалися лише як критика логічних причин і правових аргументів, а не як обміркована, вільно певна стратегія побудови світу, об'єднаного справедливими моральними принципами рівності і згоди;
- в) у чинність незавершеності їх прагматичних ідей значення, що надавалося аргументу невизначеності і акцент, що він набав у виступах КПД, стали предметом адресної критики окремих частковостей і використовувалися опонентами проти власних духовних переконань і теорій прихильників КПД. Під впливом модної в 1970-ті роки теорії Дерріди про історичну тенденцію розвитку ствердження абстрактних ідеологій, у яких домінує чоловіче начало, КПД не приділяла належної уваги аналізу правової культури, втіленої в незалежному моральному плюралістичному баченні соціальної і правової спільності та рівності суб'єктів суспільства.

Парадокс полягає у тому, що споконвічно наміром КПД було перебороти дегуманізацію і правову несправедливість світу, а не просто займатися аналітичними вправами в деконструктивізмі. Передбачалося, що ця більша і глибока проблема стане предметом широкого демократичного обговорення, у процесі якого можна буде визначити практично застосовні принципи структури соціального порядку і правової культури. Як виявилось, це припущення ґрунтувалося на невірному споконвічному постулаті. У сучасному глобалізованому світі свобода і справедливість тісно корелюють із конкуренцією. Конкуренція на глобальному загальному ринку репродукує в реальному житті нерівність класового суспільства і несвободу від його ієрархічності. Світ, у його сучасному стані прагне знайти консенсус тим часом, що є, і тим, що повинне бути. Саме бажання вирішення цього протиріччя є тим вирішальним чинником, що за всіх часів лежав в основі соціальних рухів, що прагнуть сприяти просуванню людства до створення суспільства, заснованого на любові і співчутті. Це ж протиріччя лежить у багатьох філософських теоріях права – протиріччя в розумінні закону в його статичній формі і закону таким, як він повинен бути [6, 283].

У діяльності представників критики правових досліджень зазначена соціально філософська проблема не одержала досить глибокого осмислення. Вони показали правову реальність у тому вигляді, як вона існує сьогодні, тільки намітивши, що варто було б змінити. Прагматична цінність початої ними дискусії полягає в тому, що вона торкнулась суспільно значимих тем, обговорення яких згодом продовжилося в декількох правових рухах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовина Г.А. Проблеми природних прав людини в американській правовій думці ХХ ст. / Г.А. Вдовина // Держава і право: Зб. наук. праць: Юрид. і політ. науки; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Київ, 2000. – Вип. 6. – С. 3-10.
2. Вдовина Г.А. Новітні англо-американські теорії природного права та їх обґрунтування / Г.А. Вдовина // Часопис Київського університету права. – 2001. – № 1. – С. 9-16.
3. Вільям Джеймс. Прагматизм / Джеймс Вільям; [укр. пер. П. Насаді]. – К.: Альтернативи, 2000. – 142 с.
4. Hutchinson A.C. Critical Legal Studies. Totowa / A.C. Hutchinson. – N-J.: Rowman & Littlefield, 1989. – 348 p.
5. Gruyger W.de Paired. Opposites in Critical Legal Studies / W.de Paired Gruyger. // Yale Law Journal, 1989. – Vol. 103. – P. 454.
6. Llewellyn F. Realistic Jurisprudence: The Next Step / F. Llewellyn // Columbia L Rev. 1930. – № 30. – 443 p.